

Mescidi'ne gittiği zaman Erîs Kuyusu'ndan su içer, abdest alır ve ayaklarını kuyuya sarkıtarak dinlenirdi. Kuyu başında serinlendiği bir gün kendini ziyaret eden Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı burada cennetle müjdelemiştir. Hz. Osman, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'den sonra kendine intikal eden, üzerinde "Muhammed Resûlullah" yazısı bulunan ve Hz. Peygamber'den beri hilâfet mührü olarak kullanılan gümüş yüzüğü bu kuyuya düşürmüştür (30/650). Kuyunun bütün suyunun boşaltılmasına ve üç gün aranmasına rağmen mühür bulunamamıştır. Bu hadise dolayısıyla meşhur olan bu kuyuya "Bi'r-ü'l-hâtem" de denilir.

Evliya Çelebi kuyudan tulumbalarla su çekilerek havuzlara verildiğini ve oradan da yanındaki bahçenin sulandığını kaydeder. Eyyüb Sabri Paşa 19 arşın (yaklaşık 12 m.) derinlikteki kuyunun su seviyesinin 4 arşın olduğunu ve üzerinde bir yapı bulunduğunu, ayrıca Kubâ Mescidi tarafında bir namazgâhın mevcut olup mihrabında, "Rûz ü şeb kılssa aceb midir ziyâret ins ü cân / Bi'r-i hatm-i hâtem-i Peygamberândır bu mekân" beytinin yazılı olduğunu zikreder. Bi'rierîs'in Kubâ Mescidi'nin kuzeybatısında 200 m. mesafede bulunduğunu söyleyen İbrâhim Rifat Paşa, kuyu yanındaki bahçenin Osmanlı Sadrazamı Mehmed Paşa'nın vakfi olduğunu söyler.

Osmanlı Devleti zamanında kuyu üzerinde yaptırılan kubbe ile yanındaki namazgâh daha sonraki devirlerde yıkılıp ortadan kalktığı gibi 1970'li yıllarda kuyunun suyu da tamamen çekilmişti. Yerinde yaptırılan tesbitlere göre bugün genişletilerek yeniden inşa edilen Kubâ Mescidi'nin batı duvarına tahminen 25-

30 m. mesafede bulunan kuyunun buradan geçen yolun altında kaldığı anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Libâs", 46, 50, 55, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 5; Müslim, "Libâs", 54, 55, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 29; İbn Sa'd, *et-Tabâkât*, I, 473, 477; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2856-2858; Bekrî, *Mu'cem*, I, 143-144; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 298; Firûzâbâdî, *el-Meğâribü'l-mü'tâbe fî me'âlimi'tâbe* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1389/1969, s. 25-29; Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ*, II, 119-124; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 657-658; Mir'âtü'l-Haremeyn, II, 1064-1068; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 398-399; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 407-408; Abdülkuddûs el-Ensârî, *Âşârü'l-Medîneti'l-münevvere*, Medine 1393/1973, s. 241-243.

MUSTAFA FAYDA

Bİ' RİMAÛNE

(بِرْمَعُونَة)

Yetmiş kadar sahâbînin
şehid edildiği olay
(Safer 4/Temmuz 625)
ve bu olayın geçtiği yer.

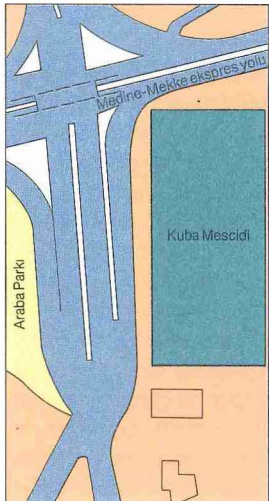
Hicretin 4. yılı başlarında Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'i ziyaret etti ve ondan İslâmiyet hakkında bilgi aldı. Kendisi müslüman olmakla beraber Hz. Peygamber'den kabilesine İslâm'ı anlatacak bazı kimseleri göndermesini rica etti. Ancak Hz. Peygamber'in, gönderilecek davetçilerin bir tehlike ile karşılaşmasından endişe duyduğunu ifade etmesi üzerine Ebû Berâ onların emniyetini garanti etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem bir müddet sonra, çoğu ensara mensup olan, İslâmiyet'i ve Kur'an-ı Kerîm'i iyi bilen ve ehl-i Suf'e'den olan yetmiş kadar kurrâyî adı geçen kabile halkına İslâmiyet'i tanıtmak ve Kur'an'ı öğretmekle görevlendirdi. Sayıları hakkında çeşitli rakamlar verilen, ancak sahih rivayetlere göre yetmiş kişi oldukları anlaşılan bu heyete ensardan Münzir b. Amr el-Hazrecî'yi başkan tayin etti. Ayrıca kabile ileri gelenlerine hitâben bir de mektup yazdı. Bir rivayette göre bu heyet Ri'l, Zekvân, Usayye ve Lihyân boylarının düşmanlarına karşı Hz. Peygamber'den yardım istemeleri üzerine onlara gönderilmiştir (Buhârî, "Meğâzî", 28).

Uhud Gazvesi'nden dört ay sonra, safer ayı başlarında (Temmuz 625) Medine'den yola çıkan heyet bir süre sonra Bi'rîmaûne denilen yerde konakladı. Maûne, Medine-Mekke yolu üzerinde Benî

Âmir ile Benî Süleym'in oturduğu topraklar arasında bulunan bir kuyu olup Benî Süleym'e daha yakındı. İslâm heyeti kuyunun yanındaki mağarada istirahat çekildi ve içlerinden Harâm b. Milhân adlı sahâbî Hz. Peygamber'in mektubunu Âmir b. Sa'saa kabilesinin reisine götürmekle görevlendirildi. Bu sırada heyeti davet eden Ebû Berâ'nın öldüğüne dair bir şâyia çıktı. Bu sebeple olmalıdır ki Harâm b. Milhân Hz. Peygamber'in mektubunu Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl'e verdi ve yanındakileri İslâm'a davet etti. Baştan beri İslâmiyet'e ve Hz. Peygamber'e karşı kin besleyen Âmir b. Tufeyl, Resûlullah'ın mektubunu açıp okumadığı gibi konuşmakta olan elçiyi arkadan mızrakla öldürttü. Onu kendisinin öldürdüğü de rivayet edilir. Daha sonra Bi'rîmaûne'de bulunan İslâm heyetine saldırmak üzere kabile halkını tahrik etti. Ancak Ebû Berâ heyettekilerin hayatını garanti altına aldığını önceden ilân ettiği için halk Âmir b. Tufeyl'in saldırı teklifini reddetti. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl, aralarında dostluk bulunan Benî Süleym kabilesinin Ri'l, Zekvân ve Usayye kollarına başvurdu. Bedir'de müslümanlara esir düşüp Hz. Peygamber'in emriyle öldürülen Tuayme b. Adî b. Nevfel'in öz dayısı olan ve yeğeninin intikamını almak isteyen Ri'l reisi Enes b. Abbas derhal harekete geçti. Bunun için sadece kendi boyunu değil, hem Benî Âmir'le hem de Mekke'deki Benî Nevfel ile ittifakı bulunan Süleym'in diğer kolları Zekvân ve Usayye'yi de harekete geçirdi.

Kısa sürede bu ailelerden toplanan silâhlı gruplar, Bi'rîmaûne'de beklemekte olan ve gelişmelerden habersiz bulunan müslümanlara saldırdılar; ağır yaralı olduğu için öldüğü sanılıp bırakılan Kâ'b b. Zeyd en-Neccârî ile olay sırasında kafilenin develerini otlatmakta olan Münzir b. Muhammed ve Amr b. Ümeyye ed-Damrî hariç hepsini şehid ettiler. Bu iki sahâbîden Münzir b. Muhammed arkadaşlarının başına gelenlere tahammül edemeyerek müşriklere saldırdı ve o da şehid edildi. Esir alınan Amr b. Ümeyye ise Mudar kabilesine mensup olduğunu söyledi ve Âmir b. Tufeyl tarafından annesinin bir köle âzat etme adağını yerine getirmek için serbest bırakıldı.

Hadiseyi vahiy yoluyla öğrenerek ashabına haber veren Hz. Peygamber, hiçbir felâket karşısında hissetmediği dere-

Bi'rierîs'in
tahmini yerini
gösteren plan

cede bir üzüntü duymuş, otuz veya kırk gün süreyle sabah namazlarında Bi'rîmaüne faciasına yol açan kabilelere beddua etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in ifadesi (el-Enbiyâ 21/107) ve Resûlullah'ın kendi beyanıyla da sabit olduğu gibi (Müslim, "Fezâ'il", 126; Tirmizî, "Da'avât", 118; Müsned, IV, 138, 395) "rahmet peygamberi" olarak gönderilen Hz. Muhammed'in, kendisine ve ashabına yöneltilen birçok haksızlık ve tecavüz karşısında beddua ya tevessül etmediği halde Bi'rîmaüne hadisesi sebebiyle bedduada bulunması dikkat çekicidir. Söz konusu olayda savaş maksadıyla değil tamamen insanî ve ahlâkî mülâhazalarla gönderilen seçkin ve kalabalık bir irşad heyetinin, hem de kendileri için can güvenliği verildiği halde, genel ahlâk kurallarına ve Araplar arasında son derece önemli kabul edilen geleneklere aykırı olarak savunmasız bir şekilde öldürülmesi Hz. Peygamber'i fazlasıyla infiale sevk etmiş olmalıdır. Bazı rivayetlere dayanılarak Âl-i İmrân süresinin 128. âyetiyle Hz. Peygamber'in bu bedduadan men edildiği ileri sürülmüşse de tercih edilen görüşe göre söz konusu âyet Bi'rîmaüne münasebetiyle değil Resûlullah'ın yaralandığı Uhud Savaşı münasebetiyle nâzil olmuştur (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VII, 195-203; Râzî, VIII, 217-218).

İslâm Ansiklopedisi'nin birinci basısında "Bi'r Ma'ûna" maddesini yazmış olan müsteşrik H. Lammens, bu kıssanın Bi'rîmaüne'deki askerî başarısızlığı örtbas etmek, eskiden beri çok sayıda Kur'an ehlinin bulunduğu görüşünü pekiştirmek ve onlara velilik isnat etmek maksadıyla muhaddisler tarafından sonradan uydurulduğunu iddia etmiştir (El [Fr.], I, 741). Bu kısım eserin Türkçe tercümesinde (Â, II, 608-609) yer almamıştır. Arapça tercümesinde ise Ahmed Muhammed Şâkir tarafından iddianın asılsız olduğu belirtilmiştir. Müslümanların zaferiyle sonuçlanan seriyye ve gazvelerin yanı sıra onların mağlûbiyetiyle sona eren savaşlar siyer ve meğâzî kitaplarında ayrıntılarıyla yer almıştır. Nitekim Uhud ve Huneyn gazvelerinde müslümanların başına gelen büyük sıkıntılar Kur'an-ı Kerim'de de anlatılmıştır (bk. et-Tevbe 9/25). Kaldı ki muhaddisler haberlerin en sıhhatli şekilde intikali hususunda tarihte benzeri görülmemiş bir tenkit metodolojisi geliştirmişken onları "büyük bir askerî başarısızlığı" örtbas

etmek için hadis uydurmakla suçlamasının ilmi bir değeri yoktur. "O devirde Medine'de bu kadar kurrânın bulunmadığı" iddiası da rivayetler ne kadar sağlam olursa olsun onlara değer vermek gibi bir peşin hükümden kaynaklanmaktadır. H. Lammens bu iddiasını takviye etmek maksadıyla *el-Eğânî*'den (VI, 9, 19), "bu nevi durumlarda Hz. Peygamber'in bir veya iki kâri gönderdiği"ne dair bir nakil yapmaktadır. Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Eğânî*'nin çeşitli baskılarında maddede gösterilen yeri ve ayrıca bulunması muhtemel diğer yerlerde bu bilgiyi araştırdığını, fakat böyle bir cümleye rastlamadığını belirtmektedir. Maddenin devamında Ebû Berâ'nın, rakibi Amir b. Tufeyl'e karşı kendini desteklemesi için Hz. Peygamber'den yardım istemiş olabileceği ileri sürülmekte, sonra da, "Peygamber'in politikası böyle dinî olmayan savaşlara bile müdahale etmesini gerektiriyordu" denmektedir. Bu kısım eserin Türkçe basısında, "Bu gibi dünyevi münazaalara karışmak Peygamber'in siyasetine uygun gelmemekte idi" şeklinde tercüme edilmiştir. Gerçekte ise İslâm'da dinî savaş-dinî olmayan savaş şeklinde bir ayırım mevcut olmayıp böyle bir değerlendirme, birçok Batılı gibi H. Lammens'in de cihadı "mukaddes harp" şeklinde yanlış yorumlamasından kaynaklanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Müsned, IV, 138, 395; Buhârî, "Cihâd", 9, 19, 184, "Meğâzî", 26, 28; Müslim, "Fezâ'il", 126, "Mesâcid", 294-308; Tirmizî, "Da'avât", 118; Vâkidî, *el-Meğâzî*, I, 346-353; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 183-189; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 51-54; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 545-550; a.mlf., *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), VII, 195-203; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, VI, 9, 19; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, VIII, 217-218; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 302; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 71-74; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatib), VII, 437-453; *Tecrid Tercemesi*, III, 231-248; VIII, 264-268; Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ*, II, 256-257; Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhib*, Kahire 1325, II, 74-79; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, IV, 101-107; W. Arafat, "The development of a dramatic theme in the story of Khubaib b. Adiyy and the related poems", *BSOAS*, XXI, Hertford 1958, s. 15-30; M. J. Kister, "The expedition of Bi'r Ma'ûne", *Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A. R. Gibb*, Leiden 1965, s. 337-357; H. Lammens, "Bi'r Ma'ûna", *El* (Fr.), I, 741; a.mlf., *Bi'r Me'ûne*, *Â*, II, 608-609; Ahmed Muhammed Şâkir, "Bi'rîmaüne", *DMİ*, IV, 387-388; Abdülkayyûm, "Bi'r-i Ma'ûne", *IDMİ*, V, 244-246; C. E. Bosworth, "Bi'r Ma'ûna", *El*² (Fr.), I, 1269.

AHMET ÖNKALE

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1914-1918 yılları arasında
dünyanın çeşitli kıtalarında
birçok devletin

iki gruba ayrılarak yaptığı
o zamana kadar benzeri görülmemiş
büyük savaş.

Bu savaşın gerçek sebebi, sanayileşmiş ülkeler arasında dünyada iktisadî ve siyasî hâkimiyeti ele geçirme mücadelesidir. Almanya'nın Avusturya-Macaristan ile 1879'da imzaladığı "İkili İttifak", 1882'de İtalya'nın katılmasıyla "Üçlü İttifak" halini almıştı. Bu devletler civar bölgelerde nüfus sahası elde etmeye, Avrupa ve Amerika kıtaları dışında sömürgeler sağlamaya çalışıyorlar, fakat daha önce aralarında dünyayı paylaşmış olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın muhalefetiyle karşılaşıyorlardı. Nitekim, 1893'te Fransa ile Rusya arasında imzalanan anlaşmayı 1904'te Fransa ile İngiltere'nin anlaşması takip etmiş, 1907'de İngiltere Rusya ile de bir sözleşme yapmıştı. Böylece İngiltere, Fransa ve Rusya arasında "Üçlü İtilâf" meydana gelmişti.

"Üçlü İttifak" ve "Üçlü İtilâf" devletleri giderek silâhlanıyorlardı. Bu rakip devletler arasında herhangi bir vesile ile geniş çapta bir savaşın çıkması bekleniyordu. 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahtı ile eşinin Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi, İttifak ve İtilâf devletlerinin zincirleme olarak birbirlerine savaş açmasına sebep oldu. 28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a karşı savaşa girmesi üzerine Almanya da 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya, 4 Ağustos'ta Belçika'ya savaş ilân etti. 4 Ağustos 1914'te İngiltere anlaşmalar gereği Almanya'ya savaş ilân etti. Böylece tarihe I. Dünya Savaşı olarak geçen mücadele başlamış oldu. Savaş daha sonra Japonya, Osmanlı Devleti, İtalya, Bulgaristan, Romanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan da katıldı. Savaş Avrupa'nın batı, doğu, Galicya, Balkanlar ve güney cephelerinde cereyan etti. Osmanlı Devleti'nin katılmasıyla da Kafkasya, Filistin, Irak ve Çanakkale Boğazı'nda sürekli muharebeler oldu. Asya ve Afrika'daki sömürgelerde, açık denizlerde de çarpışmalar vuku buldu. Savaş, müttefik devletler de denilen "Üçlü İtilâf"ın merkezî devletler adı ile tanınan "Üçlü İttifak" a karşı zafer